

Barranc de *Culles* entre Montanissell i Vall d'Arques. La *Culla* entre Castellbò i Montenartó, que ara precisó situat a Ribalera (afl. de la N. Pallaresa) (cf. Bordons, *Geogr. de la Coma de Farrera*), ja al *Spill de Castellbò*, a. 1518 (*camí de la Culla*, f° 72r i 72v, 73r). *Prat de la Culla* te. Unarre (xx, 186). A Taús, designant un pla amb tot de clotets, sovint plens de neu (R. de la Torre, 1954), també en termes veïns, on l'hi definien com 'clotet' apellatiu. *Camí de La Culla* prop de Manresa, ja doc. a. 1418: «Bernard *Ça Cuya*, adscriptici de Manresa» (*BABL* v, 220). A la Vall de Cardó (NE. de Tortosa), la gran balma anomenada *Cova Culla*, de 30 × 10 metres, on havien tancat bestiar: s'hi troben pintures prehistòriques i hi ha estalactites i uns basisols a on cau aigua (Iglésias-S., *Guies* II, pp. 399, 500, 401).

Que tot això tenia un ètimon amb ò (que en cat. passa a ú, però resta diftong *ue* en els parlars veïns) ens ho mostren els següents: *A kuélas* pda. amb fonteta a l'Isàvena (te. Serradiu, XIX, 46, 49). Entre el Vallespir i el comtat de Besalú havia existit un *Monte Colia* que un doc. de 993 (Colh. Moreau), posa prop del Tec i de Riuferrer (V. cita s. v. *Pollestres*): el retrobem a. 930: «loco q. vocant *Monte Quulga*» i en doc. de l'a. 900: «locho q. d. *Monte Culia*» (Monsalv. xv, 31, 134); no sé si va ben informat l'arxiver Puigdevall en situar-ho a Rodonella, de St. Joan de les Abad. (potser sí o un homònim proper). En fi *Queuille* castell a l'Arieja, c^o Mirapeis, doc. com *Colia, Cula, Kuola* des de 1002 (*Hist. Lgd.*). Que es repeteix en el mun. de *Queuille* a l'Alvèrnia (distr. Riom, Puy-de-Dôme).

En fi està documentat com apellatiu. Un doc. de 1412 (*D'Ag*) porta «dues losses *cullies*»: doncs el sentit del ll. COCHLEAR 'cullera' i *AlcM* registra sis exs. de *culla/cuya* en docs. del S. xv i un de 1339, per a les culles o cruies d'un gresol o llumener, sens dubte extensió del sentit de 'closca de caragol'; i Bast-Bass. documenta, en docs. de la zona barcelonesa, *coclea* en docs. de 1078, 1082 i 1169, per a un atuell d'ús eclesiàstic, evidentment amb la mateixa acc.

Car, quant a aquest, sembla que hem anat a parar a una antinòmia, entre aquestes proves de CŌCHLEA i la -r constant en les 14 mencions de *Cúllar* en el S. XII. És clar que és aquest CŌCHLEA que ens explica perfectament el nom *Qüelga/Colia* trobat per Mz.Pi. i nosaltres en la zona fronterera de Morella i Aragó: i no el gentilici ll. *Colia* en què pensava Mz.Pi.; sembla que no tan bé el nostre *Culla* < *Cúllar*.

Però és que aquesta és una antinòmia aparent més que real. I és el que precisament ens mena a la solució. *Cúllar* (> *Culla*) no ve de CŌCHLEA, però sí del seu derivat CŌCHLEAR 'cullera', usat, amb una metàfora semblant, per al clot en què es troba el poble de Culla. Tinguem avinent que *cochlear* era mot neutre en llatí, gènere i valor en què l'usen Plini, Columel·la i Celsus ja en el S. I d.C. Com a neutre era igual, en nominatiu i en acusatiu, el cas conservat pel romànic; que més tard fou substituït per *cocbleare* o el n. pl. COCHLEARIA, dels quals vénen el fr. *cuiller*, cast.

ant. *cuchar*, cat. *cullera*, it. *cucchiaio*: sí, però, l'Est d'Espanya ja estava romanitzat des d'abans de Crist, i conserva manta relíquia del llatí arcaic, més que més en la toponímia.

Perquè el nostre *Cúllar* no fou únic. *Cúllar* prop de Baza (Granada) altra supervivència mossàrab; *Aznalcóllar*, prop de Sanlúcar, prov. de Sevilla, compost amb l'*Abad*; del *Cerguilla* amb el *Cega*; i a *Aznalcó-Cuèllar* al NO. de Segòvia, on ja hi ha *l* i diftongació conformes a la fonètica lleonesa. *Cúllar* i *Cuèllar* es troben en vallades de confluència (la del riu *Cúllar* amb l'ar. *h̄isn al-* 'el castell de'), i l'important vila de *Cuèllar* al NO. de Segòvia, on ja hi ha *l* i diftongació conformes a la fonètica lleonesa. *Cúllar* i *Cuèllar* es troben en vallades de confluència (la del riu *Cúllar* amb el riu *Abad*; del *Ce(r)guilla* amb el *Cega*; i a *Aznalcóllar* hi ha unes mines de pirita i coure famoses, antigues i de grandíssim rendiment (*Rev. de Econ. y Hacienda* 1901, p. 855), nom provinent de l'ar. *h̄isn al-qúllar* 'castell de la fossa (minera)'.

No en són noms independents sinó succedanis: Mas i Barranc de *Cullola* en el te. de Culla (xxix, 60.23): format recentment, com dient 'la Culla en petit'. A Vistabella, no sé si lloc idèntic, *Mas de Culleta* (xxix, 81.21). *Racó de Culla*, a Gandia (xxxiii, 29.18).

Acabem assenyalant parònims casuals. *Cólliga*, poble del p. jud. de Cuenca: origen inconnex, dubtós: potser deriv. de COLLEM 'turó?' (caldria ó mossàrab); o de COLLIGARE (d'on el nostre *Collegats*)?

Prop de Morella trobem dades soltes d'uns noms que semblen relacionades entre elles: sigui com vulgui, llunyanes de *Culla*, i per la forma tampoc semblen identificables amb el *Kuèla* de Mz.Pi. *Quela* «aldea de Morella», amb 96 cristians vells, en el cens de 1609, p.p. Reglè (*An. UUn. Val.* 1964, p. 105); però deu ser còpia inexacta (aquest cens n'és ple: *T. Ubefora* per *T. d'En Besora*, *Benifigo* = *Benafigos*, *Caves* = *Coves de Vinromà*, *Luchent* per *Ludient* etc.). En canvi jo vaig oir «Mas de *Kolèla*» a la dena de la Roca, te. Morella (xxxvii, 170.12): *Gibalcolla* també te. Morella sí bé a la dena de Llécua (xxvii, 167.15): aquest ja documentat a. 1443 en el Capbreu Milian (f° 86r).

Aquest *gibal* 'muntanya' ja ens mostra que és arabisme; i aquí sí que es pot tractar realment de *qulla* 'cim'. *Colela*, poc més al Nord en pot ser el dim. ar. *quläila*, i aquest serà la forma del que el cens de 1609 desfigura en *Quela*. Dim. que es pot repetir més al Sud: a Betí, pda. de *Colera* (xxix, 166.24), amb la 2a, -l- dissimilada. Ja veurem que és probablement l'ètimon de *Cullera* (art. següent). Fa més escrúpol a causa de l'accentuació: racó de *kóleres* a Vilafamés (xxix, 5.24): aquest ¿resultaria d'una diferenciació prou insòlita de la ll geminada de *qülla* 'gerra'? O més aviat del seu plural, que era *qülläl* segons *RMa*, 419. *Cullerat* 'morisc relapse o revoltat' és un mot inconnex (*DECat* I, 822b38ss.): és el que usa Garcia Girona en *Seidia*, 64, en rima amb *emboscats* i *desgraciats* (*Cullerans* és err. tipogràfic).

1 Ed. Aguiló; en el tardà ms. de València, seguit per Casac. (III, p. 34) *Culla*; la trad. cast. de Bof.